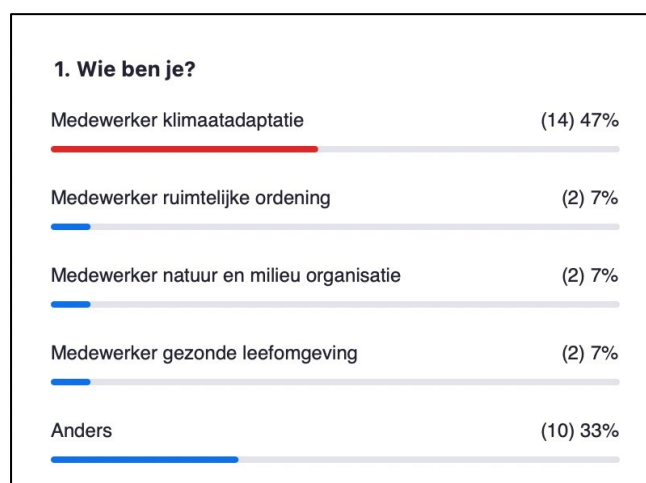

Digitale bijeenkomst: 'Wat is een aangename koele plek?'

Provincie Utrecht, maandag 17 mei 2021

Deelnemers

Atelier Groenblauw
 Gemeente Amersfoort
 Gemeente Barneveld
 Gemeente De Ronde Venen
 Gemeente Nieuwegein
 Gemeente Rhenen
 Gemeente Stichtse Vecht
 Gemeente Utrecht
 Gemeente Woudenberg
 Gemeente Veenendaal
 Gemeente Vijfheerenlanden
 Hoogheemraadschap de Stichtse
 Rijnlanden
 Klimaatverbond Nederland
 Natuur en Milieufederatie Utrecht
 Netwerk Water en Klimaat
 Platform Water Vallei en Eem
 Provincie Gelderland
 Provincie Utrecht

Afbeelding 1: Uitkomsten online enquête over de achtergrond van de deelnemers.

Daarnaast was Marieke van der Velden als tekenaar aanwezig om van deze bijeenkomst een visueel verslag te maken.

Opening

Wietse Visser – Klimaatadaptatie Provincie Utrecht

Hitte is een onderbelicht risico binnen klimaatadaptatie, ondanks dat het een groot probleem is, waarin wij als overheden veel kunnen betekenen. Wij willen, als provincie, gemeenten steunen bij het opstellen van een lokaal hitteplan. Onze ambitie daarbij is dat in 2023 iedere gemeente een lokaal hitteplan heeft opgesteld.

Bij hitteadaptatie moet niet alleen gekeken worden naar de betere, groenere buurten, maar ook naar wijken waar grotere stappen nodig zijn. Denk aan de versteende wijken en in het

bijzonder de plekken waar kwetsbare mensen wonen. Zijn er voldoende koele plekken voor mensen om bij hitte naartoe te gaan? En hoe zou zo'n koele plek eruit moeten zien?

Wat doen gemeenten al aan hitte?

Gemeente Ronde Venen – We doen nu nog niet heel veel, maar er wordt, onder regie van de provincie, gewerkt aan afspraken Klimaatadaptief bouwen tussen gemeenten, waterschappen, de provincie, woningcorporaties en ontwikkelaars. Daarin wordt hitte specifiek benoemd. En wat opvalt is dat het daarbij vooral om de toepassing/werking van groen en schaduw gaat.

Wat valt je op als je kijkt naar koele aangename plekken in de wijk waar je zelf woont?

Deelnemers die hebben rondgekeken in hun eigen of een versteende wijk (fysiek, of via kaarten) merken het volgende op:

- Als je de hittekaart naast luchtfoto's legt, zie je heel duidelijk de invloed van schaduw.
- Bos/ bomen geven merkbaar meer koelte.
- Soms bestaat beplanting onnodig alleen uit lage, weinig schaduw biedende soorten.
- De wijk Rietkampen in Ede is 30 jaar geleden aangelegd, dit in samenwerking met een landschapsarchitect en een mooi voorbeeld. Uiteindelijk heeft dat geresulteerd in veel groen in de wijk, waaronder een belangrijke uitvalsweg met vier rijen bomen. Hierdoor kun je heel groen door de wijk lopen.

Afbeelding 2: De deelnemers van de bijeenkomst doen een online stemming, om te peilen hoeveel mensen er naar een koele plek in de eigen wijk hebben gekeken.

Panelgesprekken

Jeroen Kluck – Lector en projectleider de Hittebestendige stad bij Hogeschool van Amsterdam

De Hogeschool van Amsterdam heeft onderzoek gedaan om beter te begrijpen:

- Wat is er aan de hand?
- Wat voor maatregelen zijn er mogelijk?
- Wat voor hiterichtlijnen heb je daarbij nodig?

Deze moeten praktisch bruikbaar zijn.

Een van de richtlijnen die volgde uit het onderzoek, is dat iedereen binnen 300 meter van zijn woning een aangename koele plek moet hebben. 300 meter is een 'mooie pantoffelafstand': een afstand die je in 5 tot 10 minuten kunt overbruggen. Op plaatsen waar veel ouderen wonen zou je misschien nog meer aangename koele plaatsen willen. Een aangename koele plek is een plek waar je naartoe kunt gaan, zodra je je hete woning wilt ontvluchten. De plek is dus niet alleen koel, maar ook een aangename verblijfspot. Een koele plek aan de rand van de snelweg voldoet daar niet echt aan. Ook moet het er sociaal veilig zijn.

Koele plekken zijn er op zich genoeg. Die krijg je makkelijk in beeld met bijvoorbeeld PET-kaarten (zijn eigenlijk schaduwkaarten). Daar waar schaduw is, kan de temperatuur 10-15 graden lager zijn. De gemeente moet echter niet alleen daar naar kijken, maar ook of het er aangenaam verblijven is. Zulke plaatsen hoeven niet persé groen te zijn; ook schaduw van gebouwen kan voldoen.

Marc Veekamp – Programma Groen, Grijs en Gelukkig bij IVN

Ouderen/kwetsbare mensen zijn vaak minder mobiel. Ze zijn daardoor geneigd binnen te blijven, want naar buiten gaan, 'is zo'n gedoe'. De aangename koele plek moet dus vooral ook makkelijk en het liefst koel bereikbaar zijn. Dit via een goed begaanbare route zonder obstakels zoals drempels en stoepanden. Deze mensen bewegen zich langzaam, dus 300 meter is al best ver.

Een koele plek langs de doorgaande weg of een gebouw is vaak niet erg aantrekkelijk, simpelweg omdat je daar niet graag langer verblijft. Dus is een aangename koele plek toch vaak een groene plek. Liefst is er ook wat te zien en een plek die veilig voelt, zoals een locatie met spelende kinderen of voorbijgaande fietsers.

Ouderen/kwetsbare mensen zijn ook vaak afkerig van wat er uit een boom kan vallen (druppels, stuifmeel, etc.). Dat maakt een bankje 'vies'. Dit is belangrijk om mee te nemen in de keuze van je beplanting.

De ondergrond van de route mag niet hobbelig zijn (te risicovol). Tegelijkertijd is een groene of half verharde ondergrond koeler dan een geplaveide ondergrond. De oplossing zou een verharde aanlooproute kunnen zijn en de ruimte onder de bankjes onverhard.

Martin Chaigneau – Adviseur gezonde leefomgeving bij gemeente Utrecht

Het team Gezonde Leefomgeving valt formeel onder Volksgezondheid, maar de activiteiten hebben vaak betrekking op het ruimtelijk domein. Hitte is een belangrijk thema voor de gemeente. Daarbij is het best lastig om precies te bepalen wat je gerealiseerd wil zien: van lokaal niveau tot aan de stad als geheel. Inmiddels staat hitte wel goed op onze radar, maar dat geldt nog niet voor alle collega's en bijvoorbeeld projectontwikkelaars. Zij willen wel, maar vragen om concrete richtlijnen. Deze zijn lastig te bepalen.

Vanuit de Gezonde Leefomgeving is gekeken naar het belevingsperspectief: hoe ervaren mensen de stad? Daarbij is er extra aandacht voor mensen die relatief meer ongemak ondervinden. Zo kijkt de gemeente voor hitte met name naar plaatsen waar veel ouderen wonen. Van de andere kant: kijk bijvoorbeeld naar de Ina Boudier-Bakkerlaan: daar wonen veel studenten die maar 14 m² hebben. Wat gebeurt er met hen als het heet wordt? Ook zij hebben extra aandacht nodig. Ook zijn de gezondheidsverschillen in Utrecht best groot. Denk aan een wijk als Overvecht versus Oost.

Waar hebben mensen behoefte aan? Soms weet de gemeente het ook niet. Dan wordt het aan de mensen zelf gevraagd. Een stageonderzoek gaf inzicht in de redenen waarom mensen niet naar buiten gaan: tegels die niet recht liggen; bankjes waarvan je moeilijk kunt opstaan, een zandpad langs de dierenweide dat na regen niet begaanbaar was voor 'mensen met wiel'tjes'.

Bewegen en buitenzijn heeft vanwege corona een nieuwe boost gekregen. Daarbij is ook aandacht voor de koppeling met hitte. Het team Gezonde Leefomgeving heeft een goede samenwerking met het team Klimaatadaptatie. De terreinen Gezondheid en Klimaatadaptatie hebben immers duidelijk overlap en dienen deels hetzelfde doel.

Hiltrud Pötz – Atelier Groenblauw; ontwerpmogelijkheden van aangename koele plekken

Hiltrud Pötz geeft een inspirerende presentatie met veel voorbeelden van (elementen voor) aangename koele plekken. Ze toont hierbij ideeën op grotere ruimtelijke schaal (zoals groene aders door de stad) als kleinschalige elementen zoals waterpartijen en schaduwelementen. Zie bijlage. Hiltrud merkt op dat de laatste jaren bewoners weer meer open lijken te staan voor de aanplant van grote bomen.

Het inzetten van waterpartijen en fontein e.d. vraagt wel om maatregelen voor de water kwantiteit (recirculatie i.v.m. droogte) en -kwaliteit (filter voor waterzuivering).

Deelsessies

De drie deelsessies gingen over de vragen:

- Wat is een aangename koele plek?
- Wat zijn voorwaarden en obstakels voor de realisatie daarvan?
- Wat heb je nodig om deze plekken te realiseren (organisatorisch/qua proces)?

Groep 1 – o.l.v. Madeleen Helmer van Klimaatverbond Nederland

Deelnemers

Gemeente Barneveld

Gemeente Utrecht

Gemeente Stichtse Vecht

Gemeente Veenendaal

Gemeente De Ronde Venen

Gemeente Amersfoort

Klimaatverbond Nederland

Heb je nieuwe dingen gehoord in de presentaties?

- Het zou fijn zijn als er een (provinciale) toolbox zou zijn ter inspiratie voor de gemeenten met goede voorbeelden.
- De aandacht voor de route naar een koele, aangename plek toe was een interessant onderwerp. Al is de vraag wel hoever je gaat met het asfalteren van alle routes ten behoeve van een kleinere groep kwetsbare inwoners.
- Hitteadaptatie en het zorgen voor een aangename koele plek vraagt om meer aandacht voor de buitenruimte. Het beeld van de afgelopen jaren is teveel geweest dat de buitenruimte geld kost (onderhoud) en daardoor wegbezuinigd. Veel buitenruimte is in handen gekomen van projectontwikkelaars, die (volgens een deel van de groep) minder groen en water lijken toe te passen in hun inrichtingsplannen dan dat gemeenten dat deden (jaren '80-'90). Projectontwikkelaars moet je duidelijke randvoorwaarden meegeven om te zorgen dat er voldoende aandacht is voor groen, want er zijn geen algemene, bestaande normen voor zoals bijvoorbeeld bij parkeren. Wel zijn er normen opgenomen in de provincie brede concept-Afspraken Klimaatadaptief Bouwen. Daarin staan namelijk niet alleen normen voor bebouwing, maar ook voor de buitenruimte.
- Het belang van niet zomaar een koele plek, maar een aangename koele plek, waar je graag verblijft. Die moet niet te ver zijn en goed toegankelijk. We staan nog maar aan het begin van hele proces om deze plekken te realiseren. Een aantal deelnemers heeft wel op basis van kaarten (PET-kaart; Neelen en Schuurmans) gekeken waar de koele plekken zijn, maar vervolgens moet je dan ter plaatse kijken of de plek ook aangenaam is. Die stap is nog niet genomen.
- Er zijn middelen beschikbaar voor klimaatadaptieve maatregelen vanuit de rioleringsgelden. Die kun je wel gebruiken voor gras/lage aanplant, maar niet voor het planten van bomen.

Wie is al bezig met de Gezonde Leefomgeving?

- Gemeente Barneveld heeft de eerste stappen gezet: de connecties zijn gelegd en relevante partijen aangehaakt.
- Gemeente Veenendaal: de koppeling gezondheid en klimaatadaptatie wordt ondersteund door de lokale hitteplannen en de nieuwe Omgevingswet.
- Gemeente De Ronde Venen: het was moeilijk om capaciteit uit het Sociaal Domein te krijgen. Zij pakten het lokale hitteplan op, wij de buitenruimte.

Wat heb je nodig? Wat zijn de obstakels? Wat is volgende stap?

- Bij alles wat je nu maakt, zorg dat dat goed is. En bij alles wat bestaand is, probeer werk met werk te maken.
- Gemeente Barneveld heeft een subsidie gekregen voor een ontwerp van een plein in het kader van 'Koeler Barneveld'.
- De planning van wat er nodig is voor klimaat/hitteadaptatie loopt niet synchroon met bijvoorbeeld de cyclus van de afdeling Stadsontwikkeling. Dat zorgt voor onnodige kosten.
- Groene ommetjes zouden meer tussen de oren moeten komen van stedenbouwkundigen. Ook toepassen van het BOSS principe: Bewegen, Ontmoeten, Sporten en Spelen.
- We moeten naar grotere, robuustere koele plekken en deze verbinden met groene verbindingen. Het gaat om het maken van keuzes: een rustige, autoluwe plek betekent dat er op een andere plaats meer auto's moeten kunnen komen.

Waar zijn jullie mee geholpen bij volgende stappen?

- Een voorbeeldenboek en een stappenplan (om de HOE vraag te beantwoorden)
- Het gaat uiteindelijk om maatwerk, dus de richtlijnen/voorbeelden moeten daar ruimte voor bieden.
- Er gebeurt al best veel. De Provincie zou een inventarisatie kunnen maken van wat er al is, als aanvulling op de normen uit de afspraken Klimaatadaptief Bouwen.

(Hoe) Neem je de lokale bevolking mee?

- Dit lijkt nu vooral te gebeuren in het gezondheidsdomein, meer dan in het ruimtelijk domein.
- Het is nodig om 'andersom' te denken, bijvoorbeeld door op mensen die buiten ergens zitten af te stappen en hen te vragen wat ze nodig hebben om het een betere plek te maken.
- Eenzaamheid is een risico verhogende factor. Een sociaal netwerk bouw je niet vanwege een hittegolf, maar het blijkt wel essentieel al er een hittegolf is.
- Betrek ook private partijen, om mensen tijdens hitte uit te nodigen om gebruik te maken van hun koele binnenruimtes.
- Nut en noodzaak moeten beter worden benoemd. Dus bij de inrichting niet alleen kijken naar het aantal parkeerplaatsen; er zijn ook bomen nodig.
- De urgentie moet worden gevoeld. Daarbij helpt bijvoorbeeld de grafiek die de NOS vaak laat zien, die de oversterfte als gevolg van corona laat zien, maar daarbij ook de sterftepiek in 2020 door hitte toont.

Groep 2 – o.l.v. Wietse Visser van Provincie Utrecht

Deelnemers

Atelier Groenblauw
Gemeente Nieuwegein
Netwerk Water en Klimaat
Provincie Gelderland
Gemeente de Ronde Venen
Provincie Utrecht
Gemeente Vijfheerenlanden

Aangename Koele plaats

Elementen	Obstakels & oplossingen	Wat is daarvoor nodig?
✓ Veilig, maar ook beschut	→ Onderhoud	♥ Onderdeel van een groter geheel, netwerk, meerdere doelgroepen aanspreken, de koele plek van toegevoegde waarde voor de hele stad
✓ Mooie plek, iets te zien, te beleven	→ Ouderen minder last hitte? → Hitte-maatregelen meenemen bij vergroenen	♥ Meerdere belangen dienen; horeca, winkelstraat
✓ Water: voeten of handen koelen	→ Budget (komt vaak uit waterhoek, klimaat kan worden meegenomen)	♥ Maatschappelijke baten van bomen in beeld brengen
✓ Voldoende zitplek		♥ App Hiltrud
✓ Schaduw (meerdere grote bomen nodig)		
✓ Een natuurlijke plek, onderdeel natuurlijk bewegen, meer redenen	→ Openstellen schoolpleinen, zeker als deze groen zijn. → Speeltuinen vergroenen	
✓ Ontmoetingsplaats	→ Multifunctionele gebouwen	
✓ Schoon en heel	→ Meer bomen in bestaande parken	
✓ Toegankelijk, makkelijk bereikbaar	→ Opzoek naar kansrijke plekken voor echt grote bomen → Analyse van bestaande kaarten	

Groep 3 – onder leiding van Kira Schafers van Provincie Utrecht

Deelnemers

Gemeente Amersfoort
Natuur en Milieufederatie Utrecht
Provincie Utrecht
Gemeente Rhenen
Gemeente Utrecht
Platform Water Vallei en Eem
Gemeente Amersfoort

Wat zijn de elementen van een aangename koele plek?

- Bomen (afhankelijk van de situatie, halfhoge bomen), groen en water
- Schaduwelementen: aaneengesloten schaduw creëren
- Aantrekkelijk maken voor diverse doelgroepen, zoals ouderen en kinderen
- Bankje om te zitten
- Rust en ruimte

Wat zijn obstakels en oplossingen voor het maken van een aangename koele plek?

Obstakels	Oplossingen
Bomen	Gebiedseigen soorten bomen: biologen/ecologen met kennis Verschillende schaduwplekken (per seizoen) -> tijdelijke elementen zoals schaduwdoeken
Boven- en ondergrond	Voelen voor urgentie om klimaatadaptatie Functioneel gebruik van locaties
Binnenstad	Een aangename plek
Diverse doelgroepen	Burgerparticipatie / wijk integraal inrichten
Cultuur van de gemeente -> groen	Bewustwording vergroten bij bewoners, lef bij de gemeente om keuzes daar in te maken

Wat en wie heb je nodig om aangename koele plekken tot stand te brengen?

- Hitteplannen
- Anders kijken naar de leefomgeving -> het gaat niet alleen om de recreatieplekken
- Visie en keuzes qua beleid herzien
- Richtlijnen

Plenair 'rondje langs de groepen'

- We hebben het vaak over ouderen en kinderen als kwetsbare groepen voor hitte. Maar er zijn bijvoorbeeld ook gezinnen. We moeten voor elke doelgroep kijken wat ze nodig hebben. Speeltuinen of bankjes?
- Sommige bewoners vinden groen minder prettig, omdat het er (te) koel is. Anderen vinden dat juist fijn. Het is dus belangrijk om in dialoog met bewoners te gaan.
- Denk niet alleen aan groen en klimaatadaptatie. Er zijn meer behoeftes. Richt het gebied zo multifunctioneel mogelijk is.
- Groen is een prima schaduwbron. Het beheer ervan kan echter lastig zijn. Denk daarom ook aan andere oplossingen.
- Naast het aanleggen van aangename koele plekken is het ook belangrijk te werken aan bewustwording (bijvoorbeeld om te kiezen voor groen in plaats van tegels).
- Een aantal gemeenten constateert een hernieuwde aandacht voor het publiek domein. Hitte is daarbij een versterkende route.
- Er is behoefte aan een antwoord op 'Hoe dan?'. Dit vraagt om een stappenplan en/of toolbox. De hoe-vraag blijft echter maatwerk, dus richtlijnen moeten niet te gedetailleerd zijn.
- Samenwerken met de doelgroep heeft voordelen. Binnen de Gezonde Leefomgeving is dit al gebruikelijk. Het is goed hier al in het beginstadium van het ontwerpproces te starten.

Slotwoord

Wietse Visser – Klimaatadaptatie Provincie Utrecht

- We zijn op zoek naar goede praktijkvoorbeelden van aangename koele plekken en de ervaringen van bewoners. Wat is er al? En wat vinden bewoners ervan?
- Provincie Utrecht kan bijdragen aan de uitvoering van goede praktijkvoorbeelden. Momenteel werken we aan een subsidieverordening voor klimaatadaptatie, deze komt mogelijk na de zomer beschikbaar voor gemeenten. Meer informatie volgt o.a. via de website van de Provincie.
- De Afspraken Klimaatadaptief Bouwen bevatten al richtlijnen die je kunt meegeven aan ontwikkelaars.
- Stef Meijs, programmamanager klimaatadaptatie bij Provincie Utrecht: we willen goede voorbeelden zichtbaar maken. Deze zullen ook een plek krijgen in de geplande najaar bijeenkomst over Gebied, Gebouw en Gezondheid. We willen verder gaan dan alleen praten, door te laten zien hoe het anders kan.

Berichten uit de meeting chat (selectie)

- De resultaten van het onderzoek van de Hogeschool van Amsterdam kunnen [hier](#) worden teruggevonden.
- Gaat het alleen om koele verblijfsplekken? Als ik wandel of fiets, vind ik bijvoorbeeld het stoplicht altijd een erg hete plek.... en dus heel onaangenaam in mijn reis.
- Het kan dus zo zijn dat er op papier voldoende koele (schaduw)plekken zijn, maar dat deze plekken niet als zodanig worden gezien door de mensen vanwege de lage kwaliteit/lichting. En dus gaan mensen daar ook niet naar toe. Dan heb je er feitelijk maar weinig aan.
- We moeten ook naar ommetjes kijken.
- Hoe zorg je ervoor dat de stad in zijn algemeen minder warm wordt, en we ons juist niet alleen focussen op koele plekken? Hoe kunnen we de stad comfortabeler maken, dus bijvoorbeeld ook loop- en fietsroutes of een doodnormale straat die niet persé een verblijfsplek is, maar waar wel mensen zijn?
- Uit het onderzoek van de Hogeschool van Amsterdam (Jeroen Kluck et al) met betrekking tot het percentage schaduw op belangrijke looproutes en in buurten: er is op het heetst van de dag voldoende schaduw (voorstel minimaal 40%) op belangrijke looproutes, zodat essentiële functies in de stad voor iedereen bereikbaar blijven. Ook is er op het heetst van de dag op loopgebieden in buurten voldoende schaduw (voorstel minimaal 30%), zodat de buurten aantrekkelijk blijven.
- Is het voorschrijven van maatregelen (creëren van schaduw) al te bepalend en geeft het te weinig ruimte voor andere oplossingen? Wat is het doel dat je wilt bereiken, en laat je de maatregel vrij aan de ontwerper/ontwikkelaar? Jeroen Kluck (Hogeschool van Amsterdam): We hebben juist bedacht dat de drie doelstellingen – %groen, %schaduw en afstand tot koelte – de juiste mix geven van voldoende richting én voldoende vrijheid. Want hoe definieer je 'voldoende koel'?
- In Utrecht hebben we een prachtig koel netwerk met de Waterlinies: de kazematten en de forten behoren tot de koelste plekken van de provincie. We denken eraan ons als

provincie te gaan profileren als 'cool region', om daarmee verkoelende ontwikkelingen te versnellen. Binnenkort start een onderzoek met studenten.

- Gemeente Amersfoort heeft al enige tijd klimaatadaptatie richtlijnen.